

Psychológia a patopsychológia
dieťaťa, 56, 2022, č. 2, s. 125–138.

DIEŤA S DVOJAKOU VÝNIMOČNOSŤOU – VŠEOBECNÝM INTELEKTOVÝM NADANÍM A PORUCHOU POZORNOSTI S HYPERAKTIVITOU

LUBOŠ LUKÁČ – BIBIÁNA HLEBOVÁ

*Katedra špeciálnej pedagogiky Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity
v Prešove*

TWICE EXCEPTIONAL CHILD – INTELLECTUALLY GIFTED WITH ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER

Abstract: The authors introduce the issue of gifted students with dyslexia and present their research objectives – to verify an intervention program aimed at developing the reading competence of these students. In the preliminary research conducted as a case study, they followed a 4th grade elementary school student diagnosed with general intellectual giftedness and ADHD, which was manifested by problematic behaviour at school. After the application of the intervention program, the student's understanding of the text improved and several problematic behavioural manifestations were modified.

Key words: dual exceptionality, gifted student with ADHD, dyslexia, reading, intervention program

Edukácia intelektovo nadaných žiakov patrí medzi aktuálne témy výchovno-vzdelávacieho procesu v prostredí základných škôl. Problematika identifikácie, nominácie a špecifického prístupu k žiakom s intelektovým nadaním je témou oblastí psychológie a pedagogiky. V súvislosti s inkluzívnym vzdelávaním žiakov rôznorodých skupín je potrebné vychádzať z charakteristík a poznatkov o intelektovo nadaných žiakoch, vnímať potrebu ich podpory a rozvoja v školskom prostredí. Intelektovo nadaní žiaci sú často považovaní za bezproblémových, úspešných, vzorných, bez nežiaducich

Prišlo 20.10.2022. E. L., Katedra špeciálnej pedagogiky PU, Ulica 17. novembra č. 15, 080 01 Prešov.
E-mail: lubos.lukac@gmail.com
DOI: 10.4149/ppd_202207

vplyvov. Aj napriek tomu, že nadaných spájame s vedomosťami netypickými pre deti ich veku, sú pre nich charakteristické rôzne problémové prejavy. Patria medzi ne sociálne a emocionálne problémy, perfekcionizmus, nadmerná citlivosť, pomalšie dozrievanie, denné snenie, netolerancia k rutinným činnostiam (Laznibatová, 2012a), ale aj rôzne pridružené poruchy ako Aspergerov syndróm, poruchy učenia, ADHD a ďalšie (Portešová, 2021). Deti s výnimočnými schopnosťami a hendikepom zároveň sú označované ako deti s dvojakou výnimočnosťou (tamže).

V štúdiu za dôležité považujeme upozorniť na špecifiká vzdelávania žiakov s intelektovým nadaním a s pridruženými poruchami, ktoré sa u týchto žiakov môžu vyskytovať. V centre našej pozornosti je problematika rozvíjania úrovne čitateľskej kompetencie žiakov s intelektovým nadaním a poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) na primárnom stupni vzdelávania v základnej škole. Vychádzame z výsledkov vedeckovýskumnej činnosti mnohých odborníkov, ktorí sa zaoberali problematikou edukácie intelektovo nadaných žiakov (napr. Porter, 1999; Leroux, Levitt-Perlman, 2000; Jurášková, 2003; Fořtík, Fořtíková, 2007; Landau, 2007; Hříbková, 2009; Laznibatová, 2012a,b; Havigerová, 2013; Mudrák, 2015; Cihelková, 2017; Siaud-Facchin, 2017; Vancáková, 2018; Fábik, 2019; Gomes et al., 2020).

Intelektovo nadaní žiaci s dvojitou výnimočnosťou

Potrebu rešpektovať špeciálne potreby intelektovo nadaných žiakov môžeme ilustrovať na príklade intelektovo nadaných žiakov mladšieho školského veku, ktorí zlyhávajú v školskom výkone. J. Jurášková (2003) upozorňuje na mylné predstavy laickej i odbornej verejnosti o nadaných deťoch ako bezproblémových žiakoch. Dosahovanie slabších školských výsledkov je charakteristické pre mnohých nadaných žiakov, ak sa pri ich edukácii nerespektujú požiadavky vyplývajúce z ich špeciálnych potrieb. F. J. Mönks a L. H. Ypenburg (2002) uvádzajú nápadné charakteristiky intelektovo nadaných žiakov zlyhávajúcich vo výkone, ku ktorým patrí slabá koncentrácia pozornosti, negatívne hodnotenie v škole, pomalšie učebné tempo v porovnaní so spolužiakmi, zvýšená námaha pri štúdiu písomnej učebnej látky, nespokojnosť s vlastnými študijnými zvyklosťami a dosiahnutými výsledkami, množstvo mimoškolských aktivít na úkor prípravy do školy, vysoké očakávania spolužiakov oproti skutočnej schopnosti podávať výkon, nespokojnosť rodičov s výsledkami pri štúdiu, strach zo skúšania, nízka sebadôvera, pocit neprijatia spolužiakmi. J. Mudrák (2015) upozorňuje na deti s vynikajúcim potenciálom, ktoré sú okolím považované za nadané aj napriek tomu, že ich výsledky sú priemerné či podpriemerné. M. Stehlíková (2021) v tejto súvislosti uvádza potrebu dôvery a prítomnosti vo vzdelávaní intelektovo nadaných detí.

Podľa J. Cihelkovej (2017) je nepravdepodobné, že by na základnej škole nebola zastúpená skupina nadaných detí. Autorka ďalej uvádza, že nadanie sa často vysky-

tuje v kombinácii s tzv. pridruženými poruchami, napríklad ADHD či poruchami učenia. M. Stehlíková (2021) okrem orientačných charakteristík nadania, medzi ktoré patria všeobecné rysy osobnosti, entelechia (vnútorná motivácia a rozhodnosť), vysoká inteligencia, hľadanie pravdy, autonómia, perfekcionizmus, idealizmus, samotárstvo, vysoká stimulácia, tiež upozorňuje, že nadanie môže byť sprevádzané poruchou pozornosti a hyperaktivitou. Podľa L. Hříbkovej (2009) existuje nebezpečenstvo, že deti s dvojakou výnimočnosťou sa v mladšom školskom veku naučia v dôsledku svojho vysokého IQ poruchy skrývať a kompenzovať ich. Š. Portešová (2021) upozorňuje, že hendikep a nadanie sa často vzájomne kompenzujú, maskujú, preto sú tieto deti učiteľmi väčšinou označované ako priemerné. M. Wellisch a J. Brown (2012) poukazujú na to, že je potrebné prihliadať na úroveň závažnosti porúch správania intelektovo nadaných žiakov s ADHD. M. Foley-Nicpon et al. (2012) pripisujú intelektovo nadaným žiakom s ADHD nižšiu úroveň sebaúcty, sebaopätia správania a celkového šťastia v porovnaní s intelektovo nadanými žiakmi bez ADHD. D. Lovecky (2003) tvrdí, že intelektovo nadaní žiaci s ADHD vykazujú väčšiu asynchrónnosť ako intelektovo nadaní žiaci bez ADHD. Podľa neho sa nadané deti s ADHD môžu pri niektorých príležitostiach podobať intelektovo nadaným žiakom, pri iných zasa priemerným rovesníkom s ADHD. J. M. Nelson, A. M. Rinn a D. N. Hartnett (2006) sa pripájajú k názoru, podľa ktorého môže byť každý nadaný žiak ľahko diagnostikovaný ako žiak s ADHD obzvlášť vtedy, ak sa neberú do úvahy etiologické faktory. Medzi nadanými žiakmi a ich vzdelávacím prostredím často jestvuje veľký nesúlad. L. H. Webb (2010) tvrdí, že vlastnosti nadaných detí s ADHD môžu byť v rozpore so súčasným vzdelávacím systémom. V skutočnosti sú títo žiaci obdarení kreativitou a je potrebné rešpektovať špecifický prístup k nim a ich špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby. Práca učiteľov týchto žiakov je skúškou ich profesionálnych schopností.

Edukačné prístupy k žiakom s intelektovým nadaním a poruchou pozornosti s hyperaktivitou

M. Stehlíková (2021) uvádza tri hlavné oblasti potrieb, ktorých saturáciu vyžaduje nadané dieťa v škole: 1. erudovaného, otvoreného a empatického učiteľa, 2. obsah a metódy vzdelávania prispôsobené jeho potrebám, 3. osobnostnú a sociálnu výchovu. F. J. Mönks a I. H. Ypenburgová (2002) konštatujú, že nie je možné žiadať od vysoko nadaných detí, aby sa prispôbili norme priemeru na úkor svojich vývinových možností. Obmedzovanie a potlačanie duševných schopností nadaných detí môže viesť k strate motivácie, zleniveniu, vzdorovitosti či negatívnym psychickým následkom. J. Laznibatová (2012a) uvádza efektívne metódy práce s nadanými žiakmi vypracované v programe Aprogen (Alternatívny program edukácie nadaných), medzi ktoré patria heuristické a problémové metódy, metódy

hľadania, objavovania, experimentovania, metódy rozvíjania kritického, logického a strategického myslenia, rôzne formy a metódy individuálnej (samostatnej) práce, rôzne formy a metódy skupinovej (tímovej) práce, metódy tvorivého riešenia problémov, metódy dialógu, diskusie, argumentácie, metódy integračné, metódy s použitím emocionálnej zainteresovanosti na probléme metódy s aplikáciou humoru. Problematikou nadania v spojení s ADHD sa intenzívnejšie zaoberá M. Stehlíková (2021). Aj keď sa táto porucha objavuje už od raného detstva, v 40 – 50 % prípadov pretrváva do dospelosti. Nadané deti s ADHD sa často cítia nepopulárne v spoločnosti iných detí, a to najmä pre svoje nedostatočné emocionálne zvládanie medziľudských vzťahov (Lovecky, 2003). D. Fábik (2019) uvádza tri varianty interakcie medzi ADHD a nadaním: 1. ADHD maskuje nadanie – študijné výsledky môžu byť priemerné/podpriemerné; dieťa má ADHD, ale nie je identifikované ako nadané; 2. nadanie maskuje ADHD – samotná porucha je maskovaná silnými stránkami nadaného žiaka; žiaci sú uznávaní pre svoje nadanie, riziko zlyhania vzniká na základe nepovšimnutia poruchy; 3. nadanie a ADHD sa navzájom prekrývajú – jedna výnimočnosť maskuje druhú; nadané dieťa sa javí v škole ako priemerné a šanca identifikovať jeho nadanie alebo ADHD je malá. Autor ďalej uvádza niekoľko potrebných aspektov v edukácii nadaných žiakov s ADHD, a to pedagogicko-psychologické intervencie, informovanosť o problematike, podporu silných stránok, pomalšie striedanie divergentných úloh, inovatívnejšiu výučbu, podporu záujmov, lekárske intervencie.

Čitateľská kompetencia a špeciálnopedagogická intervencia pre žiakov s intelektovým nadaním s ADHD

Čitateľská kompetencia je považovaná za kľúčovú kompetenciu žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami v školskej inklúzii na základnej škole (ISCED 1, 2016). Východisko jej rozvíjania u intelektovo nadaných žiakov s diagnostikovaným ADHD nachádzame v podpore ich perцепčných, kognitívnych a motorických funkcií, ktoré do značnej miery predurčujú aj úroveň ostatných školských zručností. Naše úvahy v tomto smere potvrdzujú aj výskumné zistenia domácich i zahraničných autorov (napr. Žovinec, Krejčová, Pospíšilová, 2014; Hlebová, Ďordovičová, 2015; Hlebová, Ďordovičová, Palková, 2015a,b; Hlebová, Vojteková, 2018). Osobitnú pozornosť by mal učiteľ v procese edukácie žiakov s intelektovým nadaním s ADHD zamerať aj na využívanie terapeuticko-formatívnych prístupov v ich edukácii, ktoré môžu znižovať nežiaduce prejavy žiakov a posilniť ich školskú úspešnosť (Valenta, Michalík, Lečbych, 2018). Nadané deti majú tendenciu rozprávať skôr ako ich vrstovníci (Havigerová, 2011). Neskorší nástup reči však nie je podľa autorky znakom nedostatku nadania. D. Fábik (2019) spomína pokročilý vývin nadaných detí a obyčajne rýchle učenie sa. J. Laznibatová (2012b)

uvádza, že pre nadané deti v predškolskom veku je charakteristický rýchlo osvojený prejav, dobré verbalizačné schopnosti, hovorenie v zložitých vetách, rýchle osvojenie slovnej zásoby. Často vedia čítať už v predškolskom veku, preto prichádzajú do 1. ročníka základnej školy so širšou základňou vedomostí, s kvalitatívnymi rozdielmi v myslení a schopnostiach porozumieť čítanému textu. V procese rozvíjania čitateľskej kompetencie je najkomplexnejšie zastúpená práca s textom na hodinách čítania a literárnej výchovy na primárnom stupni vzdelávania na základnej škole. V rámci procesu rozvíjania čitateľskej kompetencie považuje J. Duchovičová (in Dočkal, Duchovičová, 2017) za efektívne nasledujúce metódy a stratégie: metódy zamerané na pozorovanie neverbálneho prejavu žiaka počas čítania, metakognitívna stratégia SQ4R, metóda INSERT, metóda K – W – L (Know – Want – Learned), stratégia MURDER, čitateľské listy, mentálne mapovanie, metóda vzoru kognitívnej činnosti, tvorivé úlohy a ďalšie.

Plánovaný výskum

V centre našej pozornosti sú žiaci s intelektovým nadaním a poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD), ktorá sa prejavuje problémovým správaním. Otázkami zvyšovania školskej úspešnosti týchto žiakov sa zaoberali niektorí domáci i zahraniční autori (napr. Train, 1997; Riefová, 1999; Jurášková, 2003; Matula, 2004; Bartoňová, 2005; Müller, 2007; Laznibatová, 2012a,b; Fábik, 2019), avšak výskumy so zameraním na vzťah medzi problémovým správaním žiaka s intelektovým nadaním s ADHD a úrovňou jeho čitateľskej kompetencie sme zatiaľ nezaznamenali. V dôsledku toho sme v rámci dizertačnej práce realizovali predvýskum zameraný na prejavy problémového správania žiakov s intelektovým nadaním a diagnostikovaným ADHD v primárnom stupni vzdelávania na základnej škole v súvislosti s ich čitateľskou kompetenciou. Cieľom bolo vytvoriť intervenčný program na rozvíjanie tejto kompetencie, ktorý by súčasne mohol modifikovať nežiaduce prejavy správania.

Plánované ciele, hypotézy a metódy výskumu sme overovali v predvýskume – kauzistickej štúdiu jedného žiaka 4. ročníka ZŠ, ktorému bolo diagnostikované všeobecné intelektové nadanie v súbehu s poruchou pozornosti a hyperaktivitou. Predvýskum sme realizovali v roku 2022.

Metódy použité v predvýskume

1. *Poznávací štruktúrovaný rozhovor* s triednou učiteľkou žiaka, ktorá je zároveň školskou špeciálnou pedagogičkou, s cieľom získať základné informácie o respondentovi (Bačíková, Janovská, 2018).

2. *Connersonova ratingová škála pre učiteľov* (CTQ, Connors, 1969), ktorá zisťuje problémy detí v správaní od 4 do 12 rokov. Obsahuje 39 prejavov správania, ktoré sú rozdelené do šiestich faktorov: 1. hyperaktivita, 2. problémy v sebaregulácii, 3. emocionálne poruchy, 4. úzkostlivosť, 5. asociálne problémy, 6. problémy so školskou realitou – denné snenie (Rosová, 2018). Postupovali sme podľa S. Vancákovej (2018), ktorá vyhodnocovala faktory označené ako 1. poruchy správania, 2. nezúčastnenosť, pasivita, 3. napätie, úzkosť, 4. hyperaktivita. Aplikovali sme metódu participačného pozorovania (Gavora, 2008), a to na základe správania sa žiaka v triede, jeho účasti na skupinovom dianí a postoja voči autoritám v priebehu aplikácie intervenčného programu. Žiaka pomocou CTQ hodnotila triedna učiteľka, ktorá okrem pedagogického vzdelania absolvovala aj vzdelávanie zamerané na prácu učiteľa a špeciálneho pedagóga s intelektovo nadanými žiakmi organizované Výskumným ústavom detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. V rámci predvýskumu sme realizovali vstupné (pred aplikáciou intervenčného programu), priebežné (počas aplikácie intervenčného programu) a výstupné (po aplikácii intervenčného programu) meranie.

3. *Pedagogická diagnostika čítania mladších žiakov* (Čižmarovič, Kalná, 1991). Metóda umožňuje zaznamenať všetky typy chýb, ktoré sa pri čítaní môžu vyskytnúť. *Chyby v technike čítania* sa delia na chyby v čítaní hlások, slabík, slov a viet. Nesprávna intonácia sa pokladá za chybu v čítaní viet. *Chyby v spôsobe čítania* zapríčiňujú problémy v plynulosti čítania a nízku estetickú úroveň čítania. Opakujúca sa chyba je zaznamenaná ako jedna konštantná chyba. *Neporozumenie prečítanému textu* sa zisťuje po prečítaní textu a nezapočítava sa do počtu chýb. Na zisťovanie porozumenia sa používajú otázky za textom. Diagnostické literárne texty majú rozsah 80 – 150 slov, sú primerané čítacím spôsobilostiam a poznávacím záujmom žiakov mladšieho školského veku a rozvoju ich vyjadrovacích schopností. Využili sme ich pri vstupnom (pred aplikáciou intervenčného programu) aj výstupnom (po aplikácii intervenčného programu) meraní úrovne čitateľskej kompetencie.

4. *Intervenčný program na rozvíjanie čitateľskej kompetencie* bol vytvorený ako doplnok školského kurikula predmetu slovenský jazyk a literatúra pre intelektovo nadaných žiakov s poruchou pozornosti s hyperaktivitou (ADHD) v 4. ročníku základnej školy. Pri jeho tvorbe sme vychádzali z výsledkov vstupného merania úrovne čitateľskej kompetencie sledovaného žiaka v oblasti technika a spôsob čítania a čítanie s porozumením. Súčasne sme zohľadňovali filozofiu inkluzívnej edukácie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, odporúčania dokumentu Sprievodca školským rokom 2021/2022 (2021) a platné školské kurikulárne dokumenty – Štátny vzdelávací program pre primárne vzdelávanie – 1. stupeň ZŠ (2015), Vzdelávací program pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním (2016) a Vzdelávací program pre žiakov s poruchou aktivity a pozornosti (2017). Pri koncipovaní konkrétnych úloh sme vychádzali zo špecifik intelektovo nadaných žiakov s ADHD

a odporúčaných edukačných potrieb a cieľov vo výchovno-vyučovacom procese pre týchto žiakov (Jurášková, 2003; Dočkal, Duchovičová, 2017; Fořtík, Fořtíková, 2007; Havigerová, 2011; Laznibatová, 2012a,b; Siaud-Facchin, 2017; Cihelková, 2017; Fábik, 2019; Stehlíková, 2021 a ďalší), z programu na rozvoj pozornosti detí s ADHD (KuPOZ – Krankusová, 2021), z intervenčného programu čítania s porozumením pre slovenský jazyk v primárnom vzdelávaní (Kováčová, Stránovská a kol., 2020), a to s rešpektovaním rozvoja osobnosti žiaka (Kosová, 2000) a kognitívnych procesov podporujúcich osvojovanie čitateľskej kompetencie (Kopčíková, 2018; Kovalčíková et al., 2010, 2015, 2018; Hlebová, Ďordovičová, 2015; Hlebová, Ďordovičová, Palková, 2015a,b a ďalší). Pri návrhu jednotlivých aktivít sme do intervenčného programu zaradili aj také edukačné postupy, ktoré sú mimoriadne vhodné v procese edukácie nadaných žiakov s ADHD, napr. relaxačné hry, aktivizačné hry, cvičenia pre podporu pozornosti, cvičenia zamerané na intenzívne prežívanie pozitívnych emócií pri spracovaní čitateľského zážitku. Program sme aplikovali v mesiacoch apríl a máj 2022 ako súčasť vzdelávania v predmete slovenský jazyk a literatúra v časovej dotácii 3-krát týždenne v rozsahu jednej vyučovacej hodiny (45 minút). Realizovalo sa desať stretnutí so žiakom.

Kazuistika

Kazuistika sa využíva v rôznych vedných odboroch, napr. v psychológii, sociológii, medicíne, práve, ale aj v pedagogike, kde má špecifický význam i oblasti využitia (Hučík, Hučíková, 2010). Špeciálnopedagogická kazuistika je podľa týchto autorov metódou opisu, pri ktorej sa zhromažďujú a analyzujú všetky dostupné písomné materiály doplnené rozhovorom, pozorovaním, vlastným skúmaním, analýzou výsledkov práce za pomoci logicky vypracovanej kazuistickej stratégie pre každého jednotlivca. Účelom špeciálnopedagogickej kazuistiky je využitie získaných poznatkov v edukačnom procese, v špeciálnopedagogickej teórii a výskume, v špeciálnopedagogickej diagnostike a poradenstve.

Anamnéza

Osobné údaje dieťaťa: Oliver (meno bolo pozmenené) sa narodil roku 2012 v Prešove. Ide o žiaka so všeobecným intelektovým nadaním s poruchou pozornosti s hyperaktivitou, ktorý je štvrtý rok školskej dochádzky vzdelávaný v triede pre intelektovo nadaných žiakov na základnej škole v Prešovskom samosprávnom kraji.

Osobná anamnéza: Dieťa z prvého tehotenstva. Pôrod spontánny, v termíne. Raný psychomotorický vývin prebiehal v norme. Pôsobí bezstarostne a pokojne. Prekonal

bežné detské choroby bez komplikácií. Odmalička vyhľadával spoločnosť starších kamarátov, vyhýbal sa jednoduchým detským hračkám, od troch rokov navštevoval predškolské zariadenie. Nerešpektuje prirodzené autority, vytrvalo sa venuje obľúbeným činnostiam.

Sociálna anamnéza: Oliver býva v štvorizbovom byte v panelovom dome na sídlisku v Prešove, má spoločnú detskú izbu s mladším bratom.

Rodinná anamnéza: Oliver pochádza z úplnej, usporiadanej rodiny. Obaja rodičia majú ukončené vysokoškolské vzdelanie. V súčasnosti je otec na výsluhovom dôchodku (pracoval ako vojak z povolania), matka pracuje ako marketingová pracovníčka a jej pozícia umožňuje občasnú prácu z domu. Vekový rozdiel medzi súrodencami je necelých 6 rokov. Obaja rodičia i brat sú zdraví. Pri starostlivosti o deti často vypomáhala matkina mladšia sestra, ktorá je t. č. študentkou vysokej školy pedagogického zamerania, napr. pri sprievode Olivera do a z materskej školy. Oliver sa často stretáva so starými rodičmi, ktorí bývajú neďaleko na sídlisku v Prešove. Prázdniny Oliver zväčša trávi so starými rodičmi. Od začiatku dochádzky do základnej školy sa o Olivera vo väčšej miere stará otec, ktorý ho sprevádza do aj zo školy, učí sa s ním, trávi s ním viac času, najmä pri rôznych záujmových činnostiach. Vzťahy v rodine sú dobré, obaja rodičia sa venujú v čo najväčšej možnej miere obidvom deťom. Oliver má veľmi rád svojich rodičov, o ktorých často hovorí aj v škole. Doma má s bratom časté konflikty.

Školská anamnéza: Oliver chodil od troch rokov do materskej školy. Zaškolený bol po odklade povinnej školskej dochádzky. Na základe diagnostiky intelektového nadania a odporúčania psychologičky z centra pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie navštevuje od 1. ročníka základnej školy triedu pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním.

V prvom roku školskej dochádzky (2018) žiak pre problémy v správaní absolvoval opätovné psychologické vyšetrenie v centre pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, kde mu diagnostikovali symptómy ADHD – v popredí s impulzivitou a hyperaktivitou. Celková úroveň jeho rozumových schopností sa podľa výsledkov vyšetrenia pohybuje v pásme vysokého nadpriemeru. Jeho silnou stránkou je porozumenie sociálnym situáciám, praktický úsudok, schopnosť poradiť si v bežných životných situáciách.

Triedna učiteľka v tom čase opísala Oliverove vzdelávacie výsledky ako výborné, ale v správaní sa prejavovali výrazné problémy – predvádzanie, šaškovanie, hlučnosť, nervozita, vykrikovanie poznámok, vzdorovitosť, neschopnosť podriaďiť sa autorite. Zlyhával pri zvažovaní dôsledkov svojich činov, agresívne si presadzoval svoje ciele, dokazoval svoju prevahu. Učiteľka postrehla nápadný pokles pozornosti ku koncu hodiny, spomalenie pracovného tempa, ľahkú unaviteľnosť. Začatú činnosť nedokončil, potreboval neustály dozor. Javil sa ako živý, pohyblivý, prchký a výbušný, v afekte sa neovládal, bol hašterivý, rušivý, nepokojný.

Oliver je v škole kamarátsky, so spolužiakmi sa kontaktuje a rovnako oni vyhľadávajú jeho spoločnosť. V prípade, že v triede nastal problém, pohovormi bolo zistené, že v pozadí konfliktu bol Oliver. Veľmi výrazne sa u neho prejavuje vodcovská povaha a vplyv na spolužiakov. V sociálnej oblasti je v popredí neposednosť, impulzivita a výrazná emocionálna nestabilita, má ťažkosti s rešpektovaním noriem správania. V súčasnosti triedna učiteľka pozoruje Oliverovo zlepšenie v oblasti správania, jeho snahu rešpektovať pokyny a požiadavky od iných učiteľov.

Posledná správa zo psychologického vyšetrenia v CPPPaP z r. 2021 uvádza v záveroch, že ide o žiaka so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami na základe intelektového nadania s nerovnomerným vývinom (akcelerovaný vývin v kognitívnej oblasti oproti emocionálnej a sociálnej oblasti) s ADHD.

Zmeny v úrovni čitateľskej kompetencie po aplikácii intervenčného programu

Po dvojmesačnom absolvovaní intervenčného programu sme s Oliverom realizovali výstupné meranie úrovne čitateľskej kompetencie, ktoré sme porovnali s výsledkami vstupného merania, a to v oblastiach spôsob čítania, technika čítania a porozumenie prečítanému textu. Pri analýze *spôsobu čítania* sme zistili, že žiak síce čítal plynule, ale zaznamenané chyby pri čítaní – vynechávanie alebo domýšľanie slov – v jeho čítaní naďalej pretrvávali. Pri analýze jeho *techniky čítania* sme zistili, že u žiaka pri čítaní naďalej pretrvávali už identifikované nedostatky, konkrétne zamieňanie slabík. V oblasti *porozumenie čítanému* žiak na rozdiel od vstupného merania dokázal reprodukovať prečítaný text už samostatne. Program teda neovplyvnil spôsob a techniku čítania, pozitívne sa však odrazil v porozumení čítanému textu.

Zmeny v správaní po aplikácii intervenčného programu

Výstupné hodnotenie správania žiaka realizovala triedna učiteľka žiaka pomocou Connersovej ratingovej škály, a to posúdením tridsiatich deviatich prejavov najrôznejších reakcií a spôsobov správania dieťaťa a ich stupňa (na škále: vôbec nie – 0, niekedy – 1, často – 2, stále – 3). Hodnotenie sa zameralo na štyri oblasti: 1. poruchy správania (nejde o diagnózu v zmysle MKCH), 2. nezúčastnenosť, pasivita, 3. napätie, úzkosť, 4. hyperaktivita.

V oblasti nazvanej *poruchy správania* sme vo výstupnom meraní zaznamenali útlm nežiaducich prejavov žiaka, čo dokumentujú hodnoty stupňov výskytu pri vstupnom a výstupnom meraní (uvádzame ich pred a za lomkou): vôbec nie – 2/7, niekedy – 5/3, často – 5/3, stále – 1/0. Celkovo sa stupeň výskytu týchto porúch znížil o päťdesiat percent. Zlepšenie nastalo v správaní v triede, a to pri účasti na činnostiach skupiny a postoji k autorite.

V oblasti *nezúčastnenosť, pasivita* sme vo výstupnom meraní takisto zaznamenali zlepšenie: vôbec nie – 1/5, niekedy – 3/0, často – 2/1, stále – 0/0. Prejavy nezúčastnenosti a pasivity vymizli, prípadne sa (najmä v oblasti správania v triede) prejavovali zriedkavejšie. Celkovo stupeň výskytu týchto prejavov klesol o sedemdesiat dva percent.

V oblasti *napätie, úzkosť* sme zaznamenali pozitívnu zmenu pri dvoch stupňoch výskytu prejavov správania (vôbec nie 3/5, niekedy 3/1, často 0/0, stále 0/0). Znamená to zlepšenie aj v tejto oblasti, najmä čo sa týka postojov k autorite (prejavy: drzý, nehanblivý, pravidelná dochádzka do školy). Vyjadrené relatívnou mierou klesol stupeň výskytu prejavov napätia a úzkosti o 67 percent.

V oblasti *hyperaktivita* sme vo výstupnom meraní v porovnaní so vstupným meraním zaznamenali takéto počty hodnotení: vôbec nie – 0/4, niekedy – 1/1, často – 4/0, stále – 1/1, čo znamená zlepšenie aj v tejto oblasti správania reprezentovanej prejavmi ako neposedný, nepokojný, vznetlivý. Stupeň výskytu prejavov hyperaktivity sa znížil o šesťdesiat sedem percent.

Absolvovanie intervenčného programu v Oliverovom prípade zjavne viedlo k výraznej *redukcii niektorých nežiaducich prejavov syndrómu ADHD*, ako to zaznamenala triedna učiteľka pomocou Connersovej škály CTQ.

Záver

V inkluzívnom prostredí sa stretávame s rôznymi žiakmi so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami, ku ktorým patria aj intelektovo nadané deti s ADHD. Samotná problematika vzdelávania intelektovo nadaných s ADHD nie je doposiaľ jednoznačne prebádanou oblasťou. Nemáme presnejšie identifikované metódy a formy práce, ako k týmto žiakom vo vzdelávacom procese pristupovať, čo môže zanechať následky v oblasti ich poznávacích schopností či v motorickej a emocionálnej oblasti.

Na základe výsledkov nášho predvýskumu môžeme však konštatovať opodstatnenosť nastoleného problému. U sledovaného žiaka s intelektovým nadaním a poruchou pozornosti s hyperaktivitou sme po aplikácii intervenčného programu zaznamenali pozitívne zmeny v oblasti správania, ako aj v oblasti úrovne čitateľskej kompetencie. Domnievame sa, že problematika by mala byť predmetom intenzívnejšieho výskumu s viacerými respondentmi a kontrolnou skupinou (vrátane štatistického spracovania), aby sme mohli dospieť k validným a reliabilným výskumným záverom.

Zostavený intervenčný program bude takýmto spôsobom overovaný v rámci doktorandského výskumu prvého autora. Program má ambíciu poskytnúť pedagogickým pracovníkom a špeciálnym pedagógom, ktorí pracujú s intelektovo nadanými žiakmi, ale aj s pedagógmi školy a rodičmi, komplexný materiál s podrobným metodickým

návodom. Predstavená jednopřípadová štúdia naznačuje efektivitu zvoleného intervenčného prístupu pri zvýšení čitateľskej kompetencie, korekcii nežiaducich prejavov správania, a tým aj zvyšovaní edukačnej a sociálnej kompetencie intelektovo nadaných žiakov s ADHD v mladšom školskom veku.

LITERATÚRA

- BAČÍKOVÁ, M. – JANOVSKÁ, A. 2018. Základy metodológie pedagogicko-psychologického výskumu. Sprievodca pre študentov učiteľstva. Košice: ŠafárikPress. ISBN 978-80-8152-695-4.
- BARTOŇOVÁ, M. 2005. Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice. Brno: MSD. ISBN 80-86633-37-3.
- CIHELKOVÁ, J. 2017. Nadané dítě ve škole. Náměty do výuky pro celou třídu. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1248-5.
- CONNERS, C. K. 1969. A teacher rating scale for use in drug studies with children. *American Journal of Psychiatry*, vol. 126, no. 6, p. 884-888.
- ČIŽMAROVIČ, Š. – KALNÁ, V. 1991. Pedagogická diagnostika čítania mladších žiakov. Bratislava: SPN. ISBN 978-80-0800419-0.
- DOČKAL, V. – DUCHOVIČOVÁ, J. 2017. Talent v škole. Metodický materiál pre riaditeľov a učiteľov ZŠ na edukáciu nadaných žiakov. Bratislava: Raabe. ISBN 978-80-8140-267-8.
- FÁBIK, D. 2019. Psychológia intelektovo nadaných žiakov. Bratislava: Equilibria. ISBN 978-80-8143-252-1.
- FOLEY-NICPON, M. – RICKELS, H. – ASSOULINE, S. – RICHARDS, A. 2012. Self-esteem and self-concept examination among gifted students with ADHD. *Journal for the Education of the Gifted*, vol. 35, no. 3, p. 220-240.
- FOŘTÍK, V. – FOŘTÍKOVÁ, J. 2007. Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-297-3.
- GAVORA, P. 2008. Úvod do pedagogického výskumu. 4.vyd. Bratislava: UK. ISBN 978-80-223-2391-8.
- GOMES, R. – STAVROPOULOS, V. – VANCE, A. – GRIFFITHS, M. 2020. Gifted children with ADHD: How are they different from non-gifted children with ADHD? *International Journal of Mental Health and Addiction*, vol. 18, no. 6, p. 1467-1481.
- HAVIGEROVÁ, M. M. 2011. Pět pohledů na nadání. Praha: Grada. ISBN 978-80-2473-857-4.
- HAVIGEROVÁ, J. M. 2013. Vyhledávání nadaných dětí v předškolním věku. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5150-4.
- HLEBOVÁ, B. – ĎORĐOVIČOVÁ, J. 2015. Rozvíjanie komunikačnej a čitateľskej kompetencie žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia v inklúzii. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-1356-0.
- HLEBOVÁ, B. – ĎORĐOVIČOVÁ, J. – PALKOVÁ, V. 2015a. Kognitívna stimulácia čitateľskej kompetencie žiakov s ľahkým stupňom mentálneho postihnutia v školskej integrácii. Prešov: PU. ISBN 978.80-555-1456-7.
- HLEBOVÁ, B. – ĎORĐOVIČOVÁ, J. – PALKOVÁ, V. 2015b. Partial Cognitive Functions in the Context of Reading Competence of the Pupils with Intellectual Disability in the School Integration. Prostějov: Computer Media. ISBN 978-80-7402-242-5.
- HLEBOVÁ, B. – VOJTEKOVÁ, G. 2018. Diagnostika a stimulácia čitateľskej kompetencie žiakov z marginalizovaných rómskych komunit. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-2003-2.
- HŘÍBKOVÁ, L. 2009. Nadání a nadaní. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1998-6.
- HUČÍK, J. – HUČÍKOVÁ, A. 2010. Kazuistika v špeciálnej pedagogike. Prešov: Pdf PU.

- JURÁŠKOVÁ, J. 2003. Základy pedagogiky nadaných. Pezinok: Formát. ISBN 80-89005- 11-X.
- KOPČÍKOVÁ, M. 2018. Kognitívne procesy a čitateľská gramotnosť. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-1999-9.
- KOSOVÁ, B. 2000. Rozvoj osobnosti žiaka (so zameraním na 1. stupeň základnej školy). Prešov: Rokus. ISBN 80-968452-2-5.
- KOVALČÍKOVÁ, I. et al. 2010. Kognitívna stimulácia individuálnych edukačných potrieb žiaka zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-0197-0.
- KOVALČÍKOVÁ, I. et al. 2015. Diagnostika a stimulácia kognitívnych a exekutívnych funkcií žiaka v mladšom školskom veku. Prešov: PU. ISBN 978-80-555-1540-3.
- KOVALČÍKOVÁ, I. et al. 2018. Kognitívne a psychomotorické súvislosti poruchy pozornosti a hyperaktivity, Prešov: PU. ISBN 978-80-555-2114-5.
- KOVÁČOVÁ, Z. – STRANOVKÁ, E. a kol. 2020. Intervenčný program čítania s porozumením pre slovenský jazyk v primárnom vzdelávaní. Praha: Verbum. ISBN 978-80-87800-75-1.
- KRANKUSOVÁ, B. 2021. Program KuPOZ. Praha: KUPROG CZ.
- LANDAU, E. 2007. Odvaha k nadaní. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-86903-48-4.
- LAZNIBATOVÁ, J. 2012a. Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie. Bratislava: IRIS. ISBN 978-80-89256-99-0.
- LAZNIBATOVÁ, J. 2012b. Nadaný žiak na základnej, strednej a vysokej škole. Bratislava: IRIS. ISBN 978-80-89256-87-7.
- LEROUX, J. – LEVITT-PERLMAN, M. 2000. The gifted child with attention deficit disorder: An identification and intervention challenge. *Roeper Review*, vol. 22, no. 3, p. 171-178.
- LOVECKY, D. 2003. Different Minds. Gifted Children with AD/HD, Asperger Syndrome, and Other Learning Deficits. London: Jessica Kingsley. ISBN 978-18-53029-64-6.
- MATULA, Š. 2004. Mládež s poruchami správania: Prevencia a intervencia. In: *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, roč. 39, č. 2-3, s. 193-206.
- MÖNKS, F. J. – YPENBURG, I. H. 2002. Nadané dítě. Praha: Grada. ISBN 80-247-0445-5.
- MUDRÁK, J. 2015. Nadané děti a jejich rozvoj. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-5098-7.
- MÜLLER, O. et al. 2007. Terapie ve speciální pedagogice: Teorie a metodika. Olomouc: UP. ISBN 80-244-1075-3.
- NELSON, J. M. – RINN, A. M. – HARTNETT, D. N. 2006. The possibility of misdiagnosis of giftedness and ADHD still exists: A response to Mika. *Roeper Review*, vol. 28, no. 4, p. 243-248.
- PORTER, L. 1999. Gifted Young Children. A Guide For Teachers And Parents. Buckingham: Open University. ISBN 0-335-20552-6.
- PORTEŠOVÁ, Š. 2021. Dvojitá výjimečnost [online]. 2021. Nadané děti. [cit20.11.2022]. Dostupné na: <https://www.nadanedeti.cz/odborne-zdroje-clanky-dvoji-vyjimecnost>
- RIEFOVÁ, S. F. 2010. Nesoustředěné a neklidné dítě. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-728-2.
- ROSOVÁ, D. 2018. Preventívny program pre žiakov s poruchami správania. Košice: Equilibria. ISBN 978-80-8143-218-7.
- SIAUD-FACCHIN, J. 2017. Příliš inteligentní na to být šťastný? Výjimečná inteligence: dar či prokletí? Praha: Ekopress. ISBN 978-80-87865-34-7.
- Spríevodca školským rokom 2021/2022* [online]. 2021. Bratislava: MŠVVaŠ SR. [cit. 30.5.2021]. Dostupné na: https://cloud1o.edupage.org/cloud/Sprievodca_skolskym_rokom_2020-2021%281%29.pdf?z%3AqPbWtq7HIPnk664JE714JQQMAM3KOGdg5Rwg6K%-2Bu4sorcqZ2FgrR%2Fd2mYvrIKj%2Fo
- STEHLÍKOVÁ, M. 2021. Život s vysokou inteligenciou. Bratislava: Grada Slovakia. ISBN 978-80-8090-219-3.
- Štátny vzdelávací program pre primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy* [online]. 2015. Bratislava: MŠVVaŠ SR. [cit. 30.5.2021]. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/articles/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/svp_pv_2015.pdf

- TRAIN, A. 1997. *Specifické poruchy chování a pozornosti: jak jednat s velmi neklidnými dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-131-2.
- VALENTA, M. – MICHALÍK, J. – LEČBYCH, M. a kol. 2018. *Mentální postižení*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0378-2.
- VANCÁKOVÁ, S. 2018. *Stačilo! Učiteľ a vzdelávanie žiakov s ADHD*. Košice: Equilibria. ISBN 978-80-8143-242-2.
- Vzdelávací program pre žiakov s poruchou aktivity a pozornosti pre primárne vzdelávanie a nižšie stredné vzdelávanie* [online]. 2017. Bratislava: MŠVVaŠ SR. [cit. 30.5.2021]. Dostupné na: <https://www.statpedu.sk/files/sk/deti-ziaci-so-svvp/deti-ziaci-so-zdravotnym-znevychodnenim-vseobecnym-intelektovym-nadanim/vzdelavacie-programy/vzdelavacie-programy-ziakov-so-zdravotnym-znevychodnenim-vseobecnym-intelektovym-nadanim/zakladne-vzdelavanie-primarne-vzdelavanie-nizsie-stredne-vzdelavanie/vp-ziakov-poruchou-aktivity-pozornosti-2017.pdf>
- Vzdelávací program pre žiakov so všeobecným intelektovým nadaním pre primárne vzdelávanie a pre nižšie stredné vzdelávania* [online]. 2016. Bratislava: MŠVVaŠ SR [cit. 30.5.2021]. Dostupné na: https://www.statpedu.sk/files/sk/deti-ziaci-so-svvp/deti-ziaci-so-zdravotnym-znevychodnenim-vseobecnym-intelektovym-nadanim/vzdelavacie-programy/vzdelavacie-programy-ziakov-so-zdravotnym-znevychodnenim-vseobecnym-intelektovym-nadanim/zakladne-vzdelavanie-primarne-vzdelavanie-nizsie-stredne-vzdelavanie/vp_pre_ziakov_so_vseobecnym_intelektovym_nadanim.pdf
- WEBB, L. H. 2010. *The Gift of ADHD: How to Transform Your Child's Problems Into Strengths*. London: New Harbinger. ISBN 978-15-7224850-2.
- WELLISCH, M. – BROWN, J. 2012. An integrated identification and intervention model for intellectually gifted children. *Journal of Advanced Academics*, vol. 23, no. 2, p. 145-167.
- ŽOVINEC, E. – KREJČOVÁ, L. – POSPÍŠILOVÁ, Z. 2014. *Kognitívne a metakognitívne prístupy k dyslexii – edukácia a poradenstvo*. Bratislava: Iris. ISBN 978-80-8153-018-0.

Súhrn: Autori uvádzajú do problematiky nadaných žiakov s dyslexiou a predstavujú svoje výskumné zámery – overiť intervenčný program zameraný na rozvíjanie čitateľskej kompetencie týchto žiakov. V predvýskume realizovanom ako kazuistická štúdia sledovali žiaka 4. ročníka ZŠ s diagnostikovaným všeobecným intelektovým nadaním a ADHD, ktoré sa prejavovalo problémovým správaním v škole. Po aplikácii intervenčného programu sa zlepšilo žiakovo porozumenie prečítanému textu a upravili sa viaceré problémové prejavy v jeho správaní.

Kľúčové slová: dvojaká výnimočnosť, nadaný žiak s ADHD, dyslexia, čítanie, intervenčný program

PaedDr. Ľuboš Lukáč je učiteľ a špeciálny pedagóg. Venuje sa vzdelávaniu nadaných žiakov v Prešove, a to nielen ako učiteľ ZŠ, ale aj ako organizátor viacerých mimoškolských podujatí, fotografických súťaží a celoštátnej súťaže Logická olympiáda intelektovo nadaných a Logická olympiáda pre najmenších, ktorých ďalšie ročníky pripravuje. Je zakladateľom Klubu nadaných detí v Prešove, prvého takéhoto klubu na Slovensku. V CPPP a P v Sabinove pôsobí ako logopéd. Na Pedagogickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove študuje v internej forme doktorandského štúdia v programe špeciálna pedagogika so zameraním na nadané deti s ADHD.

Doc. PaedDr. Bibiána Hlebová, PhD. je vysokoškolskou učiteľkou na Katedre špeciálnej pedagogiky Prešovskej univerzity v Prešove. Vyštudovala slovenský jazyk a literatúru a v doplňujúcom štúdiu špeciálnu pedagogiku. Pôsobila ako učiteľka ZŠ, odborná asistentka na Katedre slovenského jazyka a literatúry, docentka na Katedre komunikačnej a literárnej výchovy PF PU v Prešove, od r. 2010 pôsobí na Katedre špeciálnej pedagogiky PdF PU v Prešove. Venuje sa žiakom so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami a ich inklúzií, osobitne špeciálnej didaktike slovenského jazyka a literatúry, t. č. je školiteľkou doktoranda PaedDr. L. Lukáča.